

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaajan taustaorganisaatio

Kunta

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksen pykälät ovat pääosin selkeitä, mutta eivät anna kaikilta osin selkeää kuvaa, miten lain toteuttajan tulee toimia. Laki laajentaa palveluja sekä tuo uusia subjektiivisia oikeuksia. Lakipykälästä tulisi jo selvittää, mihin asiakkaalla on subjektiivisesti oikeus ja mitä hän voi kyseisen pykälän perusteella hakea hyvinvointialueelta. Pykälät eivät suoranaisesti myöskään ohjaa päättävää viranomaista. Lain perustelut antavat laajat mahdollisuudet soveltaa pykälää, jolloin valtakunnallisesti voi tulla erilaisia tulkintoja myönnettävistä palveluista ja tukitoimista. Esimerkiksi erityisen tuen pykälät 12 - 13 § eivät avaa riittävällä tavalla subjektiivisia oikeuksia ja ovat epäselviä. Lapset ja nuoret sekä perheet ovat nostettu useassa pykälässä ja perusteluissa esille. Näiden osalta pykälä esimerkiksi lasten asumisesta ei avaa vammaispalveluiden vastuuta riittävällä tavalla. Asumisen osalta ollaan lähellä lastensuojelulain lainsäädäntöä, mutta se ei selkeytä missä tilanteissa vastuu on lastensuojelussa ja missä tilanteissa se on vammaispalveluissa. Uudessa lainsäädännössä tulee olla riittävän selkeästi myös eri lakien suhteet sekä ohjausta, miten on tarkoitus eri lakeja yhteensovittaa. Esimerkiksi lasten kohdalla perhepalvelut, työikäisten kohdalla kotihoidon palvelut.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain perusteluteksti on laaja. Pykälien ja perusteluiden suhdetta tulisi edelleen tarkentaa. Lain soveltajalle on tärkeää saada riittävät ohjeistukset ja raamit voidakseen tehdä päätöksiä. Lisäksi hyvinvointialueen palveluiden järjestämisen kannalta on tärkeää määritellä raamit samankaltaiseksi

kuin nykyvammaispalvelulaissa. Perusteluissa on useita oikeuskäytäntöjä. mikä sinänsä on hyvä. Tulee kuitenkin huolehtia, ettei päädytä oikeuskäytäntöjen kautta saamaan ohjausta uuden lain tulkintaan.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitys vahvistaa osaltaan yhdenvertaisuutta. Esitys korostaa sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ensisijaisuutta. Hyvinvointialueen haasteeksi tulee ensisijaisten palvelujen yhdenvertaisen saatavuuden turvaaminen. Toisaalta esitys tuo uusia subjektiivisia oikeuksia, joiden piiriin on nyt selkeästi kirjattu uusia asiakasryhmiä, joille palveluita on ollut enemmän juuri sosiaalihuoltolain piirissä esimerkiksi Tampereella. Yhdenvertaisuutta lisää se, että palvelun lähtökohta on toimintakyvyn näkökulma eikä eritellä diagnoosien suhteen jatkossa asiakkaita. Vammaisten lasten epäyhdenvertaisuutta suhteessa ei-vammaisiin lapsiin lisää se, että laki ohjaa lasten sijoittamista asumaan kodin ulkopuolelle eri lain perusteella kuin ei-vammaisia.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lähtökohtaisesti hyvinvointialueen ja kuntien palveluiden tulisi olla saavutettavia sekä tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta. Lakiesitys tukee näitä tavoitteita. Lain ollessa toissijainen tulisi siis huolehtia, että yhteiskunnan toiminnot olisivat suurelta osin osallisuutta tukevia, ettei kävisi niin, että vammaiset ihmiset ohjataan uuden lain mukaisiin palveluihin automaattisesti ensimmäisenä vaihtoehtona. Rajanveto ensisijaisen ja toissijaisen lainsäädännön välillä on olemassa.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesitykseen on kirjattu vahvasti vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden huomioiminen sekä kommunikaation huomioiminen palveluja järjestettäessä.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Henkilökohtaisen avun palvelun työnantajana toimimisen tarkennukset ovat tarpeellisia ja selkeyttäviä.

2.

Ikääntymisestä johtuvien sairauksien ja toimintakykyrajoitteiden selkeyttäminen suhteessa vammaispalveluihin on hyvä ja selkeä. Sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden turvaaminen hyvinvointialueilla olisi siten ensisijaista. Esimerkiksi sosiaalihuoltolain liikkumisen tuen pykälä tulisi olla käytettävissä laajemmaltikin kuin nykyisin.

3.

Liikkumista tukevien palvelujen laajemmat mahdollisuudet vammaisille henkilöille. Pykälä antaa uusi joustavampia mahdollisuuksia toteuttamistapoihin.

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Kuntouttava varhaiskasvatus, sen tulisi selkeästi jäädä kunnan puolella järjestettäväksi palveluksi ja olisi näin yhdenvertainen kaikille sen lain piirissä oleville. Mikäli olisi vammaispalvelulaissa, niin se aiheuttaisi erikoisen tilanteen kunnan ja hyvinvointialueen kesken.

2.

Henkilökohtaisen avun palvelun järjestäminen tulisi olla selkeästi määriteltynä siten, että erityisoppilaitoksia koskeva lainsäädäntö/peruskoululaki kattavat niiden osalta järjestämisvelvollisuuden sekä opiskelun, että asumisen osalta.

3.

Omaisen toimiminen henkilökohtaisena avustajana. Säilyttäisimme nykyisin ”erityisestä painavasta syystä” lausekkeen. Omaishoidon tuen ja henkilökohtaisen avun palvelun tulisi epäselviä tilanteita. Ensisijaisen lainsäädännöstä tulisi siirtoja toissijaiseen lainsäädäntöön.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksessä on pyritty vammaisten lasten aseman aiempaa parempaan huomioimiseen, mutta se keskittyy pitkälti näiden lasten vanhempien näkökulmaan, ei itse vammaisen lapsen. Lakiesitys siirtää vastuuta kunnilta hyvinvointialueille epätarkoituksenmukaisesti esittäessään, että vammaispalveluiden tulisi täydentää vammaisen lapsen varhaiskasvatuksen ja koulunkäynnin tukemista, jos kunnan palvelut eivät ole riittäviä. Tämä myös mahdollistaa sen, että kunnat esim. säästösyistä jättävät tarjoamatta riittäviä palveluita, mikä asettaa vammaiset lapset ja nuoret epätasa-arvoiseen asemaan vammattomiin ikätovereihin nähden.

Lasten vuoroasuminen huomioidaan riittävällä tavalla asunnon muutostöiden osalta, mikä tosin on ollut mahdollista huomioida jo nykyisen lainsäädännön nojalla. Kuitenkaan ratkaisua ei esitetä peruskouluikäisten lasten koulukuljetuksien ongelmiin vuoroasumisessa. Nykytilanteessa vammaispalveluissa on jouduttu tältä osin paikkaamaan opetustoimen puutteellisia palveluita, mikä

ei ole tarkoituksenmukaista. Vammaisten lasten tulisi saada tarvitsemansa avustaminen ja kuljetukset varhaiskasvatukseen sekä perusopetukseen kokonaan kuntien järjestämänä.

Esitys edistää vammaisten keskinäistä tasavertaisuutta siinä mielessä, että palvelut ovat samat kehitysvammaisilla ja muilla vammaisilla. Samaan aikaan se kuitenkin heikentää nykyisestä kehitysvammaisten tähän saakka saamia palveluita esimerkiksi erityishuoltolain mukaiset kuljetukset on voitu myöntää joissain tilanteissa keveämmin perustein kuin vammaispalvelulain mukaiset kuljetukset.

Lapset ja nuoret ovat myös huomioitu hyvin lyhytaikaisen huolenpidon ja asumisen tuen palveluissa sekä nostettu uutena pykälänä ehdotus lasten asuminen pitkäaikaisesti oman kotinsa ulkopuolella.

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Vammaispalveluilla ei pystyttäisi kattavasti vastaamaan hengityshalvauspotilaiden tarpeisiin. Nykyinen kokonaisvastuu terveydenhuollon puolella tulisi olla jatkossakin osaavan hoitoringin ja tarvittavien tukihoitopaikkojen osalta. Samat työntekijöiden saatavuusongelmat ovat sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon puolella. Vammaispalveluissa ei ole nykytilassa terveydenhuollon osaamista eikä henkilökohtaisen avun palvelun avustajilla ole koulutusvaatimuksia, mikäli palvelun järjestäminen toteutettaisiin henkilökohtaisilla avustajilla. Uuden lain piiriin siirtyminen ei olisi asiakkaan edun mukaista huomioiden lääketieteellisen ja terveydenhuollon palveluiden tarpeet. Vastuun hoitotoimenpiteisiin perehdyttämisestä tulee kuulua terveydenhuollolle. Eri tahojen yhteensovittaminen palveluiden järjestämisessä olisi myös haastavaa.

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitetty lain soveltamisala on osin samaa kuin nykylainsäädännössä esimerkiksi lain toissijaisuus, pitkäaikainen toimintakyvyn rajoite. Soveltamisalaa on kuitenkin laajennettu ja palvelun piiriin tulijoiden määrää tulee kasvamaan, kun vaikeavammaisuuden määritelmä poistuu. Psykkisesti sairaiden henkilöiden palveluita on järjestetty vaikeavammaisuuden perusteella nykylainsäädännön mukaisesti esimerkiksi kuljetuspalveluiden osalta sekä henkilökohtaisen avun osalta. Lakiesityksessä on paljon uusia palveluja, joihin heitä myös tulee ohjautumaan. Asiakasmäärät lisääntyvät. Hyvinvointialueiden haasteeksi tulee sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ensisijainen järjestäminen. Tampereella on nepsy-asiakkaat jo olleet pitkälti sosiaalihuoltolain mukaisissa tai

kuntoutuksen tai perheiden palvelujen piirissä. Nepsy osaamista on laajasti levitetty kaupungin eri toimijoille. Lakiesitys tuo tämän asiakasryhmän myös vammaislainsäädännön piiriin ja näin tulisi olla laaja kirjo uusia palveluita myös tarjolla. Lapsiasiakkaissa myös nämä edellä mainitut ryhmät tulevat lisäämään asiakkuuksia.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Omaisien toimiminen henkilökohtaisena avustajana on jatkossakin rajattava poikkeuksellisiin tilanteisiin. Laissa on säilytettävä edelleen sananmuoto ”erityisen painavasta syystä”. Laki mahdollistaa jo nykyisellään omaisen toimimisen avustajana silloin, kun sille on todelliset perusteet, eikä tätä ole syytä höllentää ottaen huomioon henkilökohtaisen avun tarkoituksen sekä erityisesti lasten ja nuorten oikeuden itsenäistymiseen ja yksityisyyteen. Ei ole tarkoituksenmukaista lisätä omaisten toimimista avustajana. Omaisen toimimisen henkilökohtaisena avustajana aiempaa löyhemmin perustein ei tue vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Henkilökohtaisen avun järjestämistavat ovat Pirkanmaalla laajasti jo käytössä, mikä antaa asiakkaille valinnan mahdollisuuksia.

Erityinen tuki terminä pykälässä ei ole hyvä, koska samaa nimitystä käytetään jo toisenlaisessa merkityksessä muualla sosiaalihuollon lainsäädännössä. Esitys erityisen tuen palvelusta sisältää usean keskenään erilaisen palvelun: tuettu päätöksenteko, ammatillinen tukihenkilö sekä kehitysvammapoliklinikan toimintaa vastaava palvelu. Erityisen tuen pykälä on laaja ja osin epäselvästi esitetty, jotta se voitaisiin säätää subjektiiviseksi oikeudeksi. Siihen nähden, että pykälässä puhutaan vaativan erityisen tuen palveluista, jotka edellyttävät moniammatillista osaamista, vammaisen henkilön yksilöllisten toiveiden korostaminen pykälätasolla tekee palveluiden toteuttamisesta lain edellyttämällä tavalla lähes mahdotonta. Tarkoituksenmukaisempaa olisi puhua välttämättömästä tarpeesta.

Tuetun päätöksenteon kirjaaminen lakiin on tarpeellista. Epäselväksi kuitenkin jää, kuka tätä tukea toteuttaisi ja millä edellytyksillä. Täytyykö esimerkiksi hyvinvointialueiden tarjota tätä omana palveluna vai voidaanko jättää ostopalveluiden varaan. Pykälästä ei tule tarpeeksi selvästi ilmi palvelun tarkoitus siinä mielessä, että kyse ei ole esim. asumisyksiköiden perustyöhön kuuluvasta päätöksenteon tukemisesta, vaan erityiseen elämän muutostilanteisiin tarkoitettuun tuesta, jota voidaan järjestää määräaikaisena palveluna. Valmennukseen otamme kantaa seuraavassa kohdassa.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennuksen pykälässä on selkeästi ilmaistu kommunikaatioon liittyvät tarpeet ja niiden subjektiivista oikeutta kannattamme. Muilta osin pykälä on yleisellä tasolla eikä anna riittävää tietoa, mikä on asiakkaan subjektiivinen oikeus tai mitä palveluja perheelle tulisi järjestää määräaikaista. Muilta säädetty palvelu tulisi olla määrärahasidonnainen, jolloin on mahdollista kohdentaa palvelu erityisen vaikeassa tilanteessa oleville asiakkaille. Ei ole tarkoituksenmukaista ohjata entistä suurempaa osaa väestöstä erityislainsäädännön piiriin, vaan vahvistaa heidän asemaansa perustason palveluissa. Pykälä 8 korostaa asiakkaan yksilöllisiä tarpeita kaikessa niin vahvasti, että lähes mikä tahansa tukimuoto voitaisiin lukea kuuluvaksi tähän. Jos subjektiiviseksi oikeudeksi ajateltu palvelu määritellään laissa näin epämääräisesti, tulee vasta oikeuskäytäntö ohjaamaan sitä, mihin kaikkeen asiakkaalla ajatellaan olevan oikeus. Tämä tilanne on kohtuuton sekä palveluiden käyttäjiä että lain soveltajia kohtaan ja johtaa mm. siihen, ettei vammaispalveluissa osata kertoa asiakkaalle, mihin tämä on oikeutettu. Lisäksi jonkinlaisen kohtuuden hakeminen tässä tulee ruuhkauttamaan muutoksenhakuelimiä.

Pykälässä todetaan, että valmennusta voidaan järjestää myös vammaisen henkilön perheelle tai muulle läheiselle. Millä tavoin rajataan sitä, kuka voidaan katsoa ”muuksi läheiseksi”, jolle valmennusta tulee järjestää?

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säättämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna ei ole tarkoituksenmukaista. Varhaiskasvatuslakiin tehdyt, tänä vuonna voimaan tulevat muutokset riittävät turvaamaan vammaisten lasten yksilöllisten tarpeiden mukaisen varhaiskasvatuksen ja huomioivat lisäksi inklusiivisuuden. Lähtökohtana on yleisten lakien ensisijaisuus ja varhaiskasvatuslain sääntely riittää turvaamaan varhaiskasvatuksessa olevat vammaisen lapsen tarpeet. Maksuttomuudelle vain tietyille osalle lapsista ei ole perusteita, vaan yhdenvertaisuuden kannalta kaikkien lapsiperheiden tulisi olla samalla viivalla sen suhteen, millä perusteella varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja voidaan jättää perimättä tai sitä voidaan alentaa.

Ei ole tarkoituksenmukaista järjestää palvelua ja tehdä päätöksiä kahden tahon toimesta, kun varhaiskasvatuksen lainsäädäntö jo antaa tuen vammaisille lapsille. Ei ole tarkoituksenmukaista kahdella taholla kasvattaa hallinnollisia kuluja ja työntekijäresursseja.

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Pääasiassa henkilökohtaisen avun pykälät ovat samansuuntaiset kuin tähänkin asti. Kuitenkin edelleen ohjausta tarvitaan voimavarakysymyksessä, vaikka perusteluosiossa on kiitettävä määrä esimerkkejä tähän. Omaisen toimiminen avustajana on toiminut nykylainsäädännössä, minkä esitetään edelleen jatkuvan sanamuodossa: erityisen painavasta syystä. Uuden esityksen tulkinta aiheuttaisi epäselvyyttä omaishoidontuen ja omaisen toimimisena henkilökohtaisena avustajana suhteen. Arvioimme, että omaisten hakeutuminen avustajiksi lisääntyisi. Tällä myös arviolta kustannusvaikutteita erityislainsäädännön puolelle lisäävästi.

Esityksessä on kirjattu avustajien hoidolliset tehtävät terveydenhuollon itsehoitoa vaativiin tehtäviin esimerkein, mikä on hyvä asia. Näihin tarvitaan kuitenkin ohjausta ja opastusta. Tämän organisoiminen hyvinvointialueella on huomioitava ja saatava resurssia, mikäli toimenpiteiden ohjaus vaatii enemmän opastusta ja tuli hyvinvointialueelta eikä asiakkaan itsensä opastamana. Lisäksi olisi perusteluissa määriteltävä suhde kotihoidon tehtäviin sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina.

Henkilökohtaisen avun tuottamistavat Pirkanmaan tulevalle hyvinvointialueella on jo toiminnassa työnantajamallin, palvelusetelin ja ostopalvelun osalta. Kolme järjestämistapaa on ollut hyvä, koska se on antanut mahdollisuuden yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen paremmin.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Erityisen tuen termiä tulee miettiä, koska se viittaa sosiaalihuoltolain vastaavaan termiin ja sitä kautta koko ko. lain kohdan asiakasryhmiin. Erityisen tuen palvelun sisältö ei ole selvästi ilmaistu. Subjektiiivisen oikeuden ollessa kyseessä tulisi asiakkaan ja lain soveltajan olla tietoisia, mihin subjektiivisuus syntyy. Esitetty pykälä antaa rajattomia mahdollisuuksia, mikä vaikeuttaa asian suunnittelua, järjestämistä ja päätöksentekoa. Esityksessä on todettu, että palvelu kohdentuu pieneen käyttäjäryhmään ja sen toteutumista ja tavoitteita tulee seurata ja muutettava tarvittaessa. Pykälä vaatii tarkennuksia ja esimerkkejä, mitä tämän lainkohdan mukainen palvelu voisi olla. Lisäksi asiakastyön resurssointi tulee huomioida, jos jatkuvan seurannan edellytys sisällytetään tähän.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Edelleen todetaan, että osallisuuden tukeminen on epäselvästi määritelty. Kenelle tämä tuki on tarkoitettu, mihin tilanteisiin ja millä tavoin? Onko tarkoitettu niihin tilanteisiin, kun tarvitaan ohjauksellista apua?

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Tuetun päätöksenteon osalta pykälä vaatii lisäohjausta. Nykyisellään asiakasta tuetaan jo monin keinoin oman päätöksen ilmaisemisessa silloin, kun hän saa esimerkiksi tuettua asumista, asumispalveluita tai järjestöjen työntekijöiden tukemana. On myös kyseenalaista myöntää yksittäistä palvelua, jolla toista palvelua voidaan arvioida.

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

On tarkoituksenmukaista säätää laissa tästä palvelusta. Kaikkein haasteellisimpiin tilanteisiin tulee saada apuja moniammatillisesti sekä mahdollisesti selventää keitä tämä oikeus koskisi.

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitetty asumisen tuen pykälät ovat osittain epätarkkoja, milloin palvelu on tarkoitettu omaan kotiin ja milloin asumisyksikköön. Lisäksi erilaisissa palvelujen yhdistelyissä voi tulla epäselvyyksiä työnjaoista sekä vastuutahosta. Myös suhdetta sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin olisi tarkennettava. Lisäksi tulisi olla selkeys kotiin annettavien palvelujen maksullisuuteen tai maksuttomuuteen, jos palvelut tulevat usealta taholta toteutettuina.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Pykälä ohjaa lapsia sijoitettavaksi kodin ulkopuolelle eri lain perusteella kuin vammattomia lapsia. Tämä on huolestuttavaa sekä lapsen oikeusturvan kannalta että sen vuoksi, että jo nykyisellään vammaisuus ns. suojelee lastensuojelulta joissain tilanteissa. Huolena on, että lastensuojelusta valuu vastuu vammaispalveluille ja lastensuojelullinen huoli argumentoidaan vamman aiheuttamaksi. Tilanteet, joissa lapsen asuminen kotona ei ole vamman ja/tai sairauden vuoksi mahdollista oman perheen kanssa eikä tilanteeseen liity lastensuojelullista huolta, ovat hyvin harvinaisia ja nykyinen lainsäädäntökin mahdollistaa sen, että lapsi voi näissä hyvin harvinaisissa tilanteissa saada asumispalvelua vammaispalveluiden päätöksellä. Esitetty pykälä tulee siirtämään lastensuojelun työtä vammaispalveluille, mikä myös käytännössä tarkoittaa, ettei vammaisen lapsi saa

lastensuojelua samoin perustein kuin muut lapset. Toisin kuin lastensuojelun sijoituksessa, ei tämän esityksen mukaisessa sijoituksessa oteta tavoitteeksi perheen jälleenyhdistämistä, mikä asettaa vammaiset lapset huonompaan asemaan kuin muun lainsäädännön nojalla kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset. Lapsen toiveiden huomioimista ei edellytetä tehtäessä päätöstä lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle asumaan. Vaikka lapsen mielipide tulee selvittää, lähtee laki vanhempien toiveista ja tarpeista. Esitystä ei voida pitää lapsen edun mukaisena.

Mikäli lasten asumisesta kodin ulkopuolella katsotaan välttämättömäksi säätää, tulisi se rajata selkeästi tilanteisiin, joissa lapsi tarvitsee vaikean vamman tai pitkäaikaisen tai etenevän sairauden hoidon vuoksi vaativaa ympärivuorokautista hoitoa ja sitä ei voida järjestää lapsen perheen kodissa vanhempien ja kotiin tuotettavien palveluiden turvin. Pykälän mukaan kaikki palvelut olisi tuotava ensisijaisesti kotiin, niin pitäisikö kotiin järjestää myös kotisairaalasaiset palvelut? Nyt esitetyssä laissa on ristiriitaista se, että toisaalta se antaa ymmärtää, että kodin ulkopuolelle sijoittuminen koskisi lapsia, joiden tuen tarve on poikkeuksellisen suuri, mutta kuitenkin ohjaa ensisijaisesti sijoittamaan perhehoitoon, jolloin lapsen hoitamisen tulisi olla mahdollista kotiympäristössä ja ilman kokoaikaista ympärivuorokautista hoitoa ja valvontaa. Lisäksi tulisi tarkentaa, mitä perhehoitajalta edellytetään ja riittääkö vastaava koulutus kuin aikuisten perhehoidossa. Esityksessä edellytetään, ettei sijoitus välimatkan vuoksi vaikeuta lapsen yhteydenpitoa perheeseensä, mikä käytännössä tarkoittaisi, että lasten asumispalveluita tuli tarjota hyvinvointialueen lähes jokaisessa kunnassa. Nykytilassa vammaisille lapsille tarkoitettuja pitkäaikaispaikkoja on vähän ja niitä ei ole esimerkiksi Pirkanmaan tulevalle hyvinvointialueella lukuun ottamatta Orivedelle perustettavaa yksikköä.

Lain perusteluissa on myös todettu, että lapsen asumisen järjestelyssä kodin ulkopuolelle tulee olla moniammatillista arviointia sosiaalityöntekijän päätöksen tueksi. Esitys tuo monia uusia asioita vammaispalveluiden sosiaalityöntekijöiden työtehtäviin, joka on rinnastettavissa osin lastensuojelulliseen osaamiseen lapsen tarpeen arvioinnissa, vaikka hakemus tulee vanhemmilta ja perustuu vapaaehtoisuuteen. Tämä on huomioitava lain kustannusvaikutuksissa ja resurssitarpeissa. Nykytilassa yhdellä sosiaalityöntekijällä voi olla vastuullaan 200 asiakastakin.

Esitys ei ota kantaa riittävällä tavalla kantaa, miten tulisi suhtautua tilanteeseen, jossa lapsella on yksi huoltaja mutta kaksi vanhempaa. Lastensuojelulaissa on näihin tilanteisiin käytännöt, jossa tulee selvittää myös toisen vanhemman kyky ja halu ottaa lapsi hoitoonsa. Tässä esityksessä ei tällaista prosessia ole kirjattuna.

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksen arvio asiakasmäärän lisääntymisestä on alimitoitettu. Tällaisenaan uusi laki toisi vammaispalveluiden piiriin suuren joukon sekä autismikirjon ja muun nepsy-kirjon lapsia sekä mielenterveyden häiriöistä kärsiviä lapsia ja aikuisia. Myös kustannusten arviointi on epärealistinen. Pykälän sisältö ja perustelut ovat liian laveat, jotta sitä voitaisiin toteuttaa subjektiivisena oikeutena

etenkään, kun palvelua ei millään tavoin rajata vaikeavammaisille. Vammaisen henkilön huolenpidosta vastaavien henkilöiden hyvinvoinnin tukemisella voidaan käytännössä perustella suuriakin tuntimääriä huolenpitoa. Kysymys herää myös sen suhteen, onko vammaisen lapsen näkökulmasta tarkoituksenmukaista ja vammaisen lapsen edun mukaista, että hoitoa järjestettäisiin myös sillä perusteella, että mahdollistettaisiin muiden perheenjäsenten yhdessäolo siten, ettei perheen tarvitse olla huolenpitoluvassa vammaisesta perheenjäsenestä.

Kuljetusten osalta viitataan, että kuljetukset tulisi järjestää niille, joilla kuljetuspalvelun myöntämiskriteerit täyttyvät. Tämä asettaa palvelua käyttävät keskenään eriarvoiseen asemaan. Lyhytaikaisen huolenpidon palvelussa tulisi noudattaa samaa periaatetta kuin nykyisin omaishoidon vapaiden toteuttamisessa. Mikäli esimerkiksi vanhemmilla ei ole vastuuta lapsen kuljettamisessa, tulee kustannusten arvioimisessa huomioda lisääntyvä kuljetuspalveluiden hakeminen.

Esitöissä selvennetään hyvin lyhytaikaisen huolenpidon suhdetta muun lainsäädännön nojalla järjestettävään tukeen (omaishoidon tuen ensisijaisuus). Tämä ei kuitenkaan ole mitenkään selkeää, kun lukee pelkän esitetyn pykälän, joka voidaan tulkita hyvin laveasti. Jonkinlaista sääntelyä lyhytaikaisen huolenpidon määrästä täytyy olla, mikäli palvelu on subjektiivinen oikeus. Esityksessä todetaan, että lyhytaikaista huolenpitoa voitaisiin tuottaa etäpalveluna, kun on kyse lyhyistä avuntarpeista tai tarkistuksista. Lyhytaikainen huolenpito käsitetään kuitenkin nykytilassa ympärivuorokautiseksi palveluksi.

Esityksessä todetaan, että yhteistyötä hyvinvointialueiden ja kuntien välillä tarvitaan myös lyhytaikaisen huolenpidon osalta, jotta aamu- ja iltapäivätoimintaa tai loma-aikaista hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevien palvelut voidaan suunnitella toimivina kokonaisuuksina. Huolta herättää esiopetus- ja peruskouluikäisten aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestämisvastuun siirtyminen hyvinvointialueille. Aamu- ja iltapäivähoito tulisi jatkossakin järjestää kouluissa. Loma-aikojen hoidon tarpeet on hyvinvointialueella lisääntyvä palvelu Pirkanmaalla, koska kunnissa on palvelut järjestetty nykytilassa joko koulutoimen puolella ja osittain vammaispalveluissa tai osana omaishoidontuen vapaita. Huolestuttavaa on myös loma-ajan hoitojen järjestäminen hyvinvointialueilla. Tampereella nämä ovat järjestyneet perusopetuksen kautta ja on hyvin vaikea kuvitella, miten hyvinvointialueella ehdittäisiin luoda vastaavat palvelut riittävän nopeasti.

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta tulee tukea muissa lainsäädännöissä, mikä lisää tasavertaisuutta ja osallisuutta ei-vammaisten kanssa.

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitys laajentaa ja monipuolistaa liikkumisen tuen palvelua. Se antaa välineitä räätälöidä yksilöllisiä ratkaisuja esimerkiksi saattajan avulla matkustamista julkisilla liikennevälineillä tai taloudellisen tuen saamista auton hankintaan. Tässä on kuitenkin huomioitava auton kuuluvan taloudellisen tuen ja määrärahasidonnaisten palvelujen piiriin, joten se tulee rajoittamaan käytännössä tuen saantia. Hyvinä koetaan eri toteuttamistapojen yhdistämistapojen mahdollistaminen. Uusien tapojen saaminen käytäntöön vaatii aikaa, uusia palveluja ja resursseja. Julkisten liikennevälineiden käytön ollessa ensisijainen tulisi esityksessä ottaa kantaa myös sen maksullisuuteen. Mikäli ne ovat osa liikkumisen tukea ja sen lisäksi olisi vielä taksimatkojen omavastuuosuudet, niin miten nämä huomioidaan asiakkaan maksuissa.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Esityksessä on huomioitu auton vaikutus liikkumisen tuen määrään, mikä on uutta. Muutoin määrät ja laajuus tuovat positiivisia mahdollisuuksia asiakkaan kannalta. Kustannusvaikutuksia tulee siitä, kun liikkumisalueessa tulisi huomioitavaksi pidemmät matkat sekä mahdollisesti liikkumisalueen laajentuminen nykyisen lähikunta/rajakunta käytännön sijaan. Ensisijaisesti tulisi ohjata käyttämään näissäkin matkoissa julkisia joukkoliikennevälineitä.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Eivät riittävästi

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakimuutoksen aikataulu on kerrottu olevan syksyllä 2022 ja voimaan tulisi samaan aikaan kuin hyvinvointialue. Muutos tulee niin nopealla aikataululla, ettei uusiin palveluihin, järjestelmämuutoksiin pystytä valmistautua riittävällä tavalla. Uuden lain velvoitteet tulevat vaatimaan lisäresursointia, mikä ei ole mahdollista saada heti hyvinvointialueen toiminnan alkaessa. Aikatauluissa on huomioitava erityisesti asiakastietojärjestelmiin liittyvät toimenpiteet, asiakkaiden

palvelujen uudelleen arviointiin menevä työaika samanaikaisesti, kun tulee käsitellä uusia hakemuksia uuden lain mukaisesti. Asiakkuuden suunnittelun prosessit myös tulevat olemaan pidempiä ja hitaampia, kun useissa palveluissa tulisi toimia monialaisesti. Lisäksi huomioitava vanhojen asiakkuuksien osalta, että suurin osa palveluista (yksistään Tampereella n. 13 000) on toistaiseksi voimassa olevia ja mikäli niihin tulee muutoksia se edellyttää asiakkaan kuulemista. Nykytiedossa oleva aikataulu on liian tiukka ja edellyttää valmisteluille aikaa ja siirtymistä. Nykyisen vammaislain voimaantulossa oli porrastettu voimaan tulo paljon pidemmäksi aikaa, mikä mahdollisti hyvän suunnittelun. Nykytilassa sosiaalityön resursointi on haasteellista ja sosiaalityöntekijöistä on jatkuva puute.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esityksessä tahdosta riippumaton erityishuolto ja rajoitustoimenpiteet pidetään voimassa kehitysvammalaissa, joka on hyvä, koska asiakaslaki ei ole vielä tulossa voimaan. Tämä tulisi tarkoittamaan sitä, että kehitysvammalain mukainen päätös tehtäisiin edelleen henkilöille, joilla ei ole erityishuolto-ohjelmaa. Esitykseen tulisi täsmentää, pitäisikö erityishuolto-ohjelma tehdä myös näissä tilanteissa.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitetyt muutokset vaikuttavat olemassa oleviin järjestelmiin ja vaativat niihin muutoksia, joita tällä aikataululla ei saada tehtyä niin, että asiakkaiden laskutus asiakasmaksulain näkökulmasta onnistuisi tulevalta hyvinvointialueelta, kun kuntien järjestämänäkin nykyiset asiakasmaksut on haasteellista järjestelmistä saada lähtemään. Muutoin esitys on hyvä, koska se yhtenäistää vammaisten henkilöiden asiakasmaksut muiden kansalaisten kanssa.

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Ei

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

Vammaispalvelulain mukaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettu lapsi, ei ole yhdenvertaisessa asemassa lastensuojelulain mukaisesti sijoitetun lapsen kanssa käyttövarojen suhteen. Lakia tulee tarkentaa yhdenvertaiseksi.

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitys laajentaa nykyisestäään kaikkien esitettyjen palvelujen piiriin tulevia asiakasmääriä. Esityksestä saa vaikutelman, että arviot ovat alakanttiin.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Esitys tuo useita uusia subjektiivisia palveluita, joita tulisi järjestää laajentuvalla asiakasmäärälle huomioiden, että vaikeavammaisuutta ei enää pidetä subjektiivisuuden perusteena. Tietojärjestelmien uudistukseen ja hankintoihin tulee lisäkustannuksia. Sosiaalityön resursointia tarvitaan ja se tuo lisäkustannuksia. Alan saatavuusongelmat ovat myös huomattavat. Erityisesti nykyisten asiakkuuksien palvelujen uudelleen arviointiin lasketut henkilötyövuodet eivät ole realistisia huomioiden tehtävän laajuus ja asiakkaiden tapaamiseen sekä kirjaamiseen ja suunnitelmien laatimiseen vaadittava aika. Nykyisellään sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat vammaispalveluissa ovat ylikuormitettuja, joten asiakasmääriä tulisi kohtuullistaa samalla tavoin kuin esimerkiksi lastensuojelun asiakasmääriä on lailla kohtuullistettu.

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Uusi lakiesitys laajentaa vammaisten henkilöiden palveluita. Suurin osa palveluista on myös tarkoitettu subjektiivisiksi oikeuksiksi. Laissa on merkillepantavaa se, että se nostaa erityisesti esille kommunikaatioon liittyvän näkökulman laajasti myös osana palveluiden yksilöllisen suunnittelun osana ja asiakkaan oman mielipiteen selvittämisessä. Myös valmennuksen pykälässä on asia selvästi tuotu esille. Lapsen ja nuoren oikeus kommunikaatioon ja viittomakieleen on selkeästi lausuttu.

Laki korostaa sosiaalihuollon ensisijaisuutta. Lain säädökset ohjaavat kuitenkin monelta osin siihen suuntaan, että sopivat palvelut kuitenkin olisivat tämän lain toteuttamisen piirissä. Lakia toivotaan tarkennettavan suhteessa sosiaalihuoltolakiin ja sen puitteissa kotiin annettavien palvelujen toteutustahoihin sekä lastensuojelulakiin. Hyvinvointialueille tulee haastetta löytää sopivat ja saavutettavat palvelut ensisijaisen lainsäädännön kohdalta.

Osa esityksen pykälistä ovat erittäin laajoja ja osin epäselviä ja niiden perusteella olisi vaikea tietää, mistä asioista tulisi päättää. Kaiken kaikkiaan pykälät ovat laveita ja epätarkkoja ja niitä on hankala tulkita. Säännöskohtaisissa perusteluissa palvelut näyttäytyvät laajempina kuin itse pykälissä. Sekä lain soveltamisen näkökulmasta sosiaalityöntekijän että asiakkaiden näkökulmaa ajatellen on harhaanjohtavaa, että varsinainen asia löytyy lain esitöistä eikä itse laista. Subjektiivinen oikeus tulisi selvittää itse pykälästä, sillä tarkkuudella, että asiakas tietää, mikä on hänen oikeutensa. Tulisi myös välttää tilannetta, jossa uuden lain mukaisista palveluista lähdetään oikeuskäytäntöjen kautta

hakemaan ratkaisuja ja tulkintaa. Ei ole tarkoituksenmukaista ruuhkauttaa oikaisuvaatimuksilla vammaispalveluita ja muutoksenhakutahoa.

Esitys laajentaa merkittävästi vammaispalveluiden nykyistä soveltamisalaa, mitä ei esityksessä huomioida realistisesti. Esitys laajentaa asiakasryhmiä, jotka tulevat vahvemmin nyt esitetyn lain piiriin eikä nykyinen palvelurakenne alueellamme tällä hetkellä vastaa kaikkien soveltamisalan asiakasryhmien tarpeita.

Vastuunjako muiden lakien suhteen ei ole esitetty riittävällä tasolla. Huolta herättää entistä suuremman vastuun ja palveluvalikon lisääntyminen vammaispalveluihin. Esimerkiksi maininta vammaisen henkilön perheenjäsenten palveluiden järjestämisestä ei ole selkeä sen suhteen, minkä tahon näitä perheenjäsenten palveluita tulee järjestää ja minkä lain nojalla. On huolestuttava ajatus, että erityislain nojalla järjestettäviä palveluita laajennettaisiin sen sijaan, että peruspalveluita kehitettäisiin ottamaan paremmin huomioon asiakkaiden monenlaiset haasteet. Lakiesitys laajentaa vammaispalveluiden vastuuta mm. vammaisen henkilön perheenjäsenien palveluiden järjestämiseen, lastensuojelun ja perhepalveluiden tehtäviin, aikuissosiaalityön tehtäviin ja terveydenhuollon ja kuntoutuksen tehtäviin. Vammaisen asiakkaan lähes kaikkia palvelutarpeita koskevan vastuun siirtäminen vammaispalveluun on ristiriidassa esimerkiksi YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen kanssa, jonka mukaan yleisten palveluiden tulee olla saavutettavia. Vammaisten lasten perheiden tulee olla samaan tapaan oikeutettu mm. perhepalveluiden sosiaalityöhön kuin muidenkin perheiden, eikä niin, että suuntana on aiempaankin enemmän muiden tahojen tehtävien kasautuminen vammaispalveluille sillä perusteella, että yhdellä perheessä on vamma.

Esitys tuo lisätehtäviä vammaispalvelujen työntekijöille ja velvoitteita nimenomaan asiakasprosessiin ja asiakkaan suunnitelmien tekemiseen ja kirjattavien asioiden määrään. Vastuiden lisääntyminen, todettujen asiakasmäärien lisääntyminen tulee vaikuttamaan resursseja lisäävästi. Tiedossa jatkuva puute sosiaalialan ammattihenkilöistä, etenkin sosiaalityöntekijöistä ja tämän osaavan ammattihenkilöiden saamiseen tulisi kiinnittää myös huomioita. Lain toteuttaminen ja siirtymäaika tulee lisäämään kustannuksia sekä henkilöiden, että palvelujen suhteen. Esityksessä nämä eivät ole realistisesti esitettyjä ja hyvinvointialueille tulee osoittaa riittävästi rahoitusta tämän lain toteuttamiseen.

Lähteenmäki Riikka

Tampereen kaupunki - apulaispormestari Johanna Loukaskorpi, sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelualue